

turės įdomaus skaitymo, atsivertę ketvirtąjį „Rinktinių raštų“ skyrių „Mokslas ir politika“. O didžiulę šį mokslininką dominusių sričių įvairovę bene geriausiai rodo apie penkiasdešimt jo raštų enciklopedinių straipsnių, sudėtų į trečiąjį skyrių.

Kiekvienas, atidžiau domėjęsis tarpukario Lietuvos folkloristikos tyrimų kontekstu, žino, kad gausių ir įvairių anuometinių studijų fone neretai virte virė polemikų, o kai kada ir atviresnių konfrontacijų aistros. Pakanka prisiminti vien kultūrinėje spaudoje ne kartą nuskambėjusius Jono Balio ir Vinco Krėvės-Mickevičiaus įvairius nesutarimus, kartais gal net priartėdavusius prie profesinės etikos ribų. Kaip žinoma, J. Baldžius buvo Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkas ir V. Krėvės-Mickevičiaus bendramintis, mūru stojęs ginti jo pozicijų, tad išplieskusios diskusijos neapėjo ir paties J. Baldžiaus. Raštų sudarytojas, manyčiau, pasielgė labai įžvalgiai knygos gale pridėdamas 1936 m. „Vaire“ skelbtą „Mūsų tautosakos“ X tomo recenziją. Jos autorius greičiausiai buvo J. Balys (pasirašęs *B. J-tis*), ir beveik visa ji skirta J. Baldžiaus „Pirktinių vestuvių“, kurios buvo skelbtos minėtame Tautosakos komisijos leidinyje, kritiniam vertinimui. Recenziją tikrai verta perskaityti.

Raštų parengimas tapo nemenku profesionalumo ir net kantrybės išbandymu ir sudarytojui, ir redaktoriui. Ne paslaptis, kad J. Baldžius neretai „kūrybiškai“ cituodavo folkloro (ypač dainų) šaltinius, kartais juos net „praturtindamas“ eilutėmis, kurių originale apskritai nėra. Vykusiu redakciniu sprendimu laikyčiau rengėjų nuostatą preciziškai žymėti (išskiriant kursyvu, pridėdant

pastabas ir pan.) J. Baldžiaus citatose pasitaikančius šaltinių iškraipymus ar „papildymus“ (žr. p. 279, 335 ir kt.). Kitas daug laiko ir kantrybės reikalavęs darbas – šalia cituojamų dainų fragmentų J. Baldžiaus nurodomų variantų patikra. Pažymėtina, kad šis mokslininkas tikrai buvo puikiai susipažinęs su pagrindiniais lietuvių dainų leidiniais ir stengėsi kuo išsamiau nurodyti analizuojamų motyvų variantus (kartais pateikdamas jų net po keliolika; žr. p. 118–119 ir kt.), taigi folkloro specifikos išsąmoninimu gerokai pralenkdamas kai kuriuos šiuolaikinius liaudies kultūros tyrėjus, dažnai nesuskumbančius padirbėti su didesne variantų imtimi.

J. Baldžiaus „Rinktiniai raštai“ svarbūs ir kaip dar vienas mūsų laikais iš naujo skelbiamų XX a. pirmosios pusės lietuvių folkloristikos tyrinėjimų dėmuo. Šis leidinys kartu su kiek anksčiau išleistais šiuolaikiškai parengtais ir dar neskelbta rankraštine medžiaga papildytais Jono Basanavičiaus, Balio Sruogos, Jono Balio folkloriniais darbais atveria platesnes galimybes šiuolaikiniam mokslininkams, o besidominčiam skaitytojui leidžia susipažinti su bibliografinėmis retenybėmis tampančiais tradicinės kultūros tyrinėjimais.

Apibendrinant norėtusi išsakyti mintį, kuri vis neišėjo iš galvos skaitant J. Baldžiaus „Rinktinius raštus“. Akivaizdu, kad pirmiausia turime priimti šį leidinį kaip reikšmingą mūsų kultūrinio palikimo atgaivinimą ir sklaidą. Tačiau ne mažiau svarbu pažvelgti į šio mokslininko darbus kaip į tam tikrą išbandymą šiuolaikinei lietuvių folkloristikai, deja, neretai privengiančiai platesnių tarpdisciplininių studijų ir rimtesnių profesinių iššūkių.

Vita Ivanauskaitė

„Tautosakos darbams“ apie „Tautosakos darbus“: žvilgsnis iš šalies

Šių metų knygų mugėje buvo pristatyti du nauji „Tautosakos darbų“ tomai* – įprastas

* Tautosakos darbai, [t.] XXII (XXIX). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005. – 363 p.; Tautosakos darbai, [t.] XXX. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005. – 311 p.

XXII (XXIX) ir jubiliejinis XXX, išsilaisvinęs iš skliaustų, žyminčių du folkloro studijų etapus ir prieškarinio tradicijos tąsą, taip pat norom nenorom ženklinantis ir naują pradžią.

Toks virsmas susijęs su tikrai garbia sukaktimi – Lietuvių tautosakos archyvo 70-mečiu. „Tautosakos darbų“ leidimas buvo

nutrūkęs penkiasdešimčiai metų, o Lietuvių tautosakos archyvas, vėliau pervadintas Lietuvių tautosakos rankraštynu, tęsė darbą per visas istorines pervartas. Tai XX a. lietuvių folkloristikos istorijos dalis, verta monografijos. Visa „Tautosakos darbų“ serija taip pat gali būti tyrimo objektas, trisdešimt leidinio tomų atspindi lietuvių folkloristikos raidą, įdirbį, interesus, akiratį. Svarbu, jog tai ne vien Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto tautosakininkų veiklos metraštis, į jį vis dažniau įsiterpia kitoms institucijoms ar kitiems kraštams atstovaujančių žodinės tradicijos tyrėjų balsai. Tai išties atvira, demokratiška ir vieninga erdvė, kurios vienu didžiausių privalumų laikyčiau autorius siejančias gerąsias intencijas (bendrą rūpestį, autentišką suinteresuotą santykį su tyrimo objektu) ir kompetenciją.

Ryžtuosi į šį polilogą įsiterpti tik kaip ištikima „Tautosakos darbų“ skaitytoja ir vartotoja (iš dalies ir vartotoja), nuolat mėginanti nors dalį čia skelbiamų akademinių tiesų paversti lietuvių tautosaką studijuojančiųjų patirtimi, patardama jiems savarankiško kelio pradžioje kartoti autoritetų žingsnius, o vėliau – išdrįsti klausti ir abejoti.

Pasidžiaugti svarių leidinio jubiliejumi, anotuoti pastarųjų metų publikacijas kur kas paprasčiau ir įprasčiau būtų kitur – kituose leidiniuose (puikiomis lakoniškais anotacijomis – lietuvių ir anglų kalbomis pradedamas kiekvienas „Tautosakos darbų“ tomas). Svarstyti „Tautosakos darbų“ struktūrą, turinio brandumą, misiją ar adresatą geriau dera redaktorių kolegijos posėdžiuose. O komplimentų ar draugiškų pastabų leidinio rengėjai pirmiausia, matyt, sulaukia iš savo kolegų.

Taigi šių sykių dėmesys bus kreipiamas tik į tas paskutinių (2005 m.) „Tautosakos darbų“ pozicijas, kurios recenzentei šiuo metu atrodo įdomiausios ir aktualiausios, tai yra atsakančios į dabar pačiai rūpimiausius klausimus – tai, be abejonės, subjektyvus vertinimas. Kitam skaitytojui galbūt svarbūs visiškai kiti dalykai, bet pasirinkimo galimybė ir rodo leidinio gyvybingumą. Kiek objektyviau galima kalbėti apie skirtingų šių tomų publikacijų, idėjų sąsąukas ar užsimezgančią mokslinę intriga.

1992 metais akademiko Leonardo Saukos rūpesčiu „Tautosakos darbai“ buvo atgaivinti, su Kostu Aleksynu parengti pirmieji leidinio tomai, nuo 1997 metų jais rūpinosi ir Nijolė Laurinkienė, Rimantas Skeivys, o nuo 2002 metų tomų sudarytojais keičiasi, ir „Tautosakos darbai“ iš dalies tampa autoriniu projektu. Bendroji leidinio struktūra išlaikoma – nuo I (VIII) tomo ištikimai skelbiama mokslinių konferencijų medžiaga, nauji tyrimai dažniausiai atspindi rašomų disertacijų problematiką, neretai įsiterpia užsienio tyrinėjimų skyrelis, tebėra recenzijų, aktualijų skyriai ir kt. Sudarytojo ranka ryškiau juntama pasirenkant užsienio folkloristų publikacijas ar vertimus, skelbiamos lietuvių tautosakos tekstų pluoštus, paminėjimo vertus įvykius ir personalijas.

Leidinio veidą visų pirma formuoja įvykusios konferencijos tema. XXIX tomo, kurio rengėjos Vilma Daugirdaitė ir Jurgita Ūsaitytė, pagrindinė tema – „Tautosakos atlikėjas ir atlikimas“, XXX tome, parengtame Aelitos Kensminienės ir Leonardo Saukos, vyrauja profesoriaus Kazio Grigo atminimui susibūrusių pasaulio paremiologų balsai.

Jubiliejiniame XXX „Tautosakos darbų“ tome, sudarytojų žodžiais, „savitame ir išskirtiniame“, yra net septynios užsienio autorių publikacijos ir šeši lietuvių folkloristų tyrinėjimai.

Tarp atpažįstamų savųjų balsų įsiterpia paremiologijos grandai su įspūdinga patirtimi ir tiriamosios medžiagos apimtimi, bet netrikdančiomis išvadomis – tai tiesiog geriau (gausesniais skirtingų arealų patarlių pavyzdžiais ir statistiniais skaičiavimais) pagrįsti atsakymai į gerai žinomus klausimus. Į savo tyrimų lauką įtraukdami ir lietuviškų pavyzdžių, užsienio folkloristai tampa idealiais „Tautosakos darbų“ autoriais – atskleidžiančiais kiek kitokias tyrimo strategijas ir vis dėlto liudijančiais lietuviškosios paremiologijos mokyklos išvalgą ar keltų klausimų aktualumą. Be abejo, tai visų pirma žymiausio Lietuvos paremiologo profesoriaus K. Grigo mokslo darbų įvertinimas ir pagerbimas.

Šiame tome primenami jo gyvenimo faktai ir moksliniai interesai, anksčiau, minint 75-erių metų jubiliejų, skelbta bibliografija,

tad belieka laukti pasirodant naujos po pasaulį išsibarsčiusių profesorius paremiologinių studijų rinktinės.

Vis dėlto XXX tomo ašimi laikyčiau kito pobūdžio publikaciją – išsamų ir labai netikėtą Iljos Lemeškino straipsnį „Baltų „pasaka“ 1261 m. Chronografo sudėtyje. Folklorinis naratyvas apie Sovijų“. Svarbi šio straipsnio pamoka – atsigręžus į šaltinius, pirminį originalų tekstą, galima daryti išpūdingus atradimus. Tai Sovijaus bylos tęsinys, pagrįstas profesionalia filologine klausa ir nuodugnia tekstologine analize, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir raštijos istorijos išmanymu, mitologo ir kultūros istoriko kompetencija, papildantis jau tarsi ir nusistojusį Sovijaus mito supratimą.

Lietuviškosios problematikos akcentas išlieka ir kitoje netikėtoje publikacijoje, skirtoje kunigaikščio Vytauto pėdsakams Baltarusijos liaudies tradicijoje. Tai svarstymai apie istorijos, kultūrinės atminties ir tradicinių naratyvų sąsajas. Jie siejasi ir su suomių folkloristikos mokyklos pamokomis, dviejuose „Tautosakos darbų“ tomuose publikuojamu Annikki Kaivola-Bregenhøj teksto apie pasakotojus ir pasakojimus vertimu, kuriame trumpai ir nuosekliai pristatomas suomių folkloristų įdirbis. Pasakojimas, pasakotojas ir atlikimas – klausimai, suomių folkloristikoje iškilę apie aštuntąjį dešimtmetį. Lietuvių folkloristikoje taip pat gerai juntama „pasakojimų“ – įprastų folkloro žanrų kanonuose neišsitenkančių, bet tradicinį žinojimą dar perteikiančių tekstų – tyrimų svarba, bet jie dar tik prasideda. Daugiau dėmesio šis objektas yra susilaukęs Latvijoje – kaip tik 2005 metais Liepojoje buvo surengta didelė literatūrologų ir folkloristų konferencija „Pasakojimas: identitetas ir modernieji tyrimai“.

Stasio Skrodenio parengtas vertimas primena apie nuo XX a. pradžios nuosekliai plėtotą suomių folkloristiką, metodiškus ilgalaikius vieno regiono lauko tyrimų projektus, kurių medžiagą apibendrinus, pasiekama statistiškai tikslių rezultatų.

Tai – neatsitiktinė tema, jos akivaizdų aktualumą patvirtina ir šiuose tomuose skelbiami Bronės Stundžienės svarstymai apie lauko tyrimų situaciją ir galimybes,

nuoseklios, apmąstytos jų metodikos būtinybę. Besirengiantiems į ekspedicijas, žinoma, svarbus sociokultūrinių, „kultūrinio landšafto tyrimų“ pristatymas. Taip pat ne pirmą kartą B. Stundžienės formuluojama mintis: reikia fiksuoti visą bendrijos repertuarą ir pasaulėžiūros dalykus. Pastarųjų metų ekspedicijos šia metodika tarsi ir grindžiamos, tad belieka laukti jų apibendrintų rezultatų.

Pasakotojas, pateikėjas ir tautosakos atlikimo situacija – pagrindinė XXII (XXIX) tomo tema. Plečiamas tyrimų laukas, akcentuojamos tautosakos konteksto studijos, tyrinėtojų rūpi ne vien liaudies kūryba, bet „repertuaras ir asmenybės, žmogus ir jo aplinka“ (59 p.), pasigendama studijų, formuojančių principines teorines tokio tyrimo prielaidas (50 p.). Remiantis dar ne metodiškai sukaupta medžiaga, o giliai įstrigusia asmenine patirtimi, liudijamos tokių tyrimų galimybės (Lina Būgienė), apgailestaujama dėl neatitaisomų spragų lietuvių folkloristikoje – per menko dėmesio folkloro pateikėjų asmenybėms ir pasaulėjautai.

Šiame „Tautosakos darbų“ tome jau programiškai gręžiamasi į tautosakos saugotojus – nuo dėmesio pateikėjams istorijos iki prisiminimų apie garsiąsias dainininkes (Oną Bluzmienę, Anelę Čepukienę, Kristiną Skrebutėniene).

Vis dėlto ir šio „Tautosakos darbų“ tomo atradimu tapo atlikėjo ir atlikimo temą savai pakreipiantis, patraukiantis svarstymo laisvumu, įvairių kultūrinių ir socialinių realiųjų pynimų, taikliais vertinimais Austės Nakiėnės straipsnis „Lietuvių folkloro teatras: autentiškas dainavimas, metaforinė raiška ir išpūdingas scenovaidis“. Tai istorija, kurios liudininkai dar esame, atsimename, bet kuriai jau reikia ir rekonstrukcijos. Moderniosios folkloristikos tyrimų objektu gali tapti ir profesionalaus (nors ir imituojančio klotimų teatro tradicijas) teatro istorija, repertuaras, kultūrinė misija etc.

Abu „Tautosakos darbų“ tomus netikėtai susieja Lietuvos tautinių mažumų tradicijų palikimo fiksavimo problema. Tai svarbi ir sena aktualija – nuostata, kad būtina rinkti įvairiakalbį Lietuvos (Vilniaus krašto) folk-

lorą, suformuluota 1936 metais Lietuvos tautosakos archyvo posėdžių protokole. Ir XXI amžiuje pripažįstama (TD XXX), kad šios rūšies medžiagos sukaupta labai nedaug, bet net beveik šimtmečiui praėjus Neries regioninio parko apylinkėse užrašoma unikalių lokalinę tradiciją ir mitinę atmintį išsaugojusių lenkiškų, gudiškų tekstų, tebefiksuoja ir skelbiama lenkų (kituose tomuose – karaimų, žydų, čigonų etc.) žodinė tradicija, pagaliau jau minėtos „lietuviškosios“ (o gal tiesiog LDK) realijos – toponimai ir juos aiškinantys pasakojimai apie Vytautą Didįjį – kaimynų baltarusių žemėse.

Po ryškiausių įspūdžių ir nors fragmentiškos patirties, įgytos skaitant šiuos solidžius (iš viso apie 670 p.) tomus, aptarimo reikia pripažinti, jog tai nepaprastai įdomūs ir vertingi leidiniai. Taip pat akademiškai ambicingi – straipsniai publikuojami originalo kalbomis (gerbiant ir tęsiant prieškarinio tradicijas), tad, pavyzdžiui, XXX tomą galime skaityti net penkiomis kalbomis; regis, tik prancūzų kalba publikuotų tekstų „Tautosakos darbuose“ dar nėra buvę, džiugu, kad ir suomia verčiami į lietuvių kalbą.

Yra susiklosčiusių ir daugiau „Tautosakos darbų“ tradicijų – tai istorinio tęstinumo jausmas, pagarbus santykis su praeitimi ir folkloristikos istorija. Išvyravusios tyrimų strategijos – daugumos publikacijų pagrindiniai metodologiniai žingsniai nusakomi panašiai: istorinis, lyginamasis, aprašomasis, interpretacinis, analitinis etc. Daugumą publikacijų sieja labai preciziškas, sąžiningas santykis su tyrimo medžiaga, pastanga sulasioti kuo daugiau faktų ir „saugiai“ juos interpretuoti.

Panašūs autoritetai – suomių folkloristikos mokykla, gausios pastarųjų metų rusų folkloristų publikacijos ir keli amerikiečių folkloristikos grandai... Prie šių tradicijų šliejasi ir šios recenzijos autorė.

„Tautosakos darbai“ ambicingai atrodo ir artimiausių kaimynų kontekste. Folkloristikai skirtas Latvijos literatūros, folkloro ir meno instituto periodinio leidinio „Letonica“ XIII tomas* yra kuklesnės apimties, nepretendu-

* Letonica: Humanitāro zinātņu žurnāls: Literatūra, folkloras, māksla, [sej.] 13. Rīga: Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2005. – 274 p.

jantis telkti užsienio mokslininkų tyrimų, bet iš dalies atspindintis pastarųjų metų latvių folkloristikos interesus. Čia taip pat dera dėmesys praeities tradicijoms, senojo pasaulėvaizdžio rekonstrukcijoms ir šiandienos folklorui. Temų spektras tikrai platus – nuo tapatybės išsaugojimo kintančioje dabartyje problemų (S. Kruks) iki lopšinių populiarumo tyrimų (U. Smilgaine), nuo toteminės simbolikos gimtųjų papročiuose (G. Ozoliņš) iki tikėjimų apie Latvijos politikos moteris šią dieną (A. Putniņa) ar latvių tradicinės kultūros interpretacijų rusų kine (D. Bula). Taip pat tiriamas latvių daugiabalsumas, šermenių giedojimo tradicijos, vieno regiono sakmės ir pasakojimai, gyvenimo istorijų fragmentai ir atminimų albumai, literatūros ir folkloro sąsajos. Anotuojami nauji leidiniai, apgintos disertacijos, įvykusios konferencijos.

Pora dėmesį patraukiančių faktų – žinia apie 2005 metais Rūtos Muktupavelos, „Tautosakos darbų“ autorės ir bičiulės, apgintą disertaciją „Inkultūracijos figūratyviųjų formų lyginamoji analizė“ (metodologinis iššūkis pasakų ir tikėjimų tyrėjams) ir Jurio Urtano knygos „Skruzdė prie kalno. Archeologo pasakojimai“ (2004) pristatymas. Knygos pavadinimo metafora – skruzdė prie kalno – gražiai apibūdina daugelio folkloro tyrimų situaciją.

Ketvirtąją dešimtį pradedančius „Tautosakos darbus“ norėtųsi matyti ir skaitmeninėje erdvėje.

Kai kurios temos tiesiog prašyte prašosi diskusijos, forumo. Būtų puiku, jei galėtume tęsti svarstymus – tiek apie ekspedicijų šiandieną, tiek apie pasakojimų užrašymą, jų tyrimus ar, tarkime, dainynų išangų kانونą. Tai galėtų būti registruotus lankytojus burliant pokalbių erdvė.

Kai kurios publikacijos, pavyzdžiui, bibliografinės rodyklės, taip pat natūraliai galėtų persikelti į skaitmeninius sąvodus, bet tikrai praverstų išsami visų „Tautosakos darbų“ tomų bibliografinė rodyklė (ir skaitmeninė, ir popieriuje), kurioje būtų surikiuotos ir publikacijų temos, ir autoriai. Tada tikrai akivaizdžiai matytųsi visas kraitis, daugiausia dėmesio pelniusios sritys, ištikimiausi tyrinėtojai.

Saulė Matulevičienė